

29. Sobolewski M. *Partie i systemy partyjne swiata kapitalistycznego* / M. Sobolewski. – Warszawa : PWN, 1977.

30. Schmitt C. *Der Begriff des Politischen* / C. Schmitt. – Hamburg Hanseatische Verlagsanstalt, 1933.

31. Sartori G. *Parties and Party Systems. A Framework for Analysis* / G. Sartori. – Cambridge : Cambridge University Press, 1976.

Толочко О. В. Багатопартійність: Сутність, передумови виникнення та функціональна специфіка.

У статті розглядаються сутність та функціональна специфіка інституту багатопартійності, дається теоретичне обґрунтування даної політичної категорії. Багатопартійність може бути представлена, по-перше, як проста сума партій, і по-друге, як система рівноправних партій. У першому випадку багатопартійністю визнається наявність і функціонування в суспільстві декількох політичних партій, при цьому не береться до уваги те, що партії нерівні у своїх діях, наприклад, при одній домінуючій партії влади співіснують партії, що не мають реального впливу на прийняття політичних рішень. Реальна багатопартійність – це система рівноправних партій, які перебувають у відносинах взаємозалежності і взаємовпливу, керуються формалізованим або неписаним зводом правил політичної боротьби. Багатопартійність – це наявність в політичній системі суспільства декількох взаємозалежних і взаємовпливових політичних партій, які керуються формалізованим або неписаним зводом правил політичної боротьби, що конкурують між собою в боротьбі за вплив на маси, за входження у вищі органи державної влади. Боротьба між політичними партіями за владу або можливість впливу на неї здійснюється тільки конституційними методами і засобами. Багатопартійність – це один з головних конституційних принципів

демократичної політичної системи, який формує конкурентне середовище, в процесі якої забезпечується стабільність і мобільність політичної системи суспільства.

Ключові слова: багатопартійність, політична партія, партійна система, політична система суспільства, політичний плюралізм.

Tolochko A. Multi-party system: the matter, the prerequisites of formation and the functional specificity.

The article is devoted to the matter and the functional specificity of multi-party system and gives theoretical substantiation of this political phenomenon. The multi-party system can be presented firstly as a complex of political parties and secondly as a system of political parties enjoying equal rights. In the first case the multi-party system is acknowledged as such if parties exist and function in a society and are not equal in their rights. For example there is one dominating party which has a real power and some other ones which do not participate in making of political decisions. The real multi-party system can be explained as a system of political parties which are equal in rights, interdependent and exerting mutually interaction and follow formalized or unwritten political regulations. The multi-party system means the presence of some political parties in the political system of a society which rival for exerting influence on the masses and for joining the main bodies of the state power. The struggle for power and the influence between the political parties is put into effect only by constitutional methods and techniques. The multi-party system is one of the most important constitutional principles of the democratic political system which forms the competitive environment providing stability and mobility of political system.

Keywords: multi-party system, political party, party system, political system of society, political pluralism.

Надійшла до редколегії: 15.02.2014 р.

УДК 323:321

О. А. Третьяк

Дніпропетровський національний університет імені Олеся Гончара

**ПАРТІЙНО-ІДЕОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ПУБЛІЧНОЇ СФЕРИ ПОЛІТИКИ:
ВІДСТОЮВАННЯ ПОЗИЦІЙ ЧИ МОНОЛОГІЧНЕ НАВІЮВАННЯ?**

Вивчаються особливості розвитку партійно-ідеологічних концептів сучасності, які впливають на перспективи розбудов публічної сфери політики. Оцінено значення основних сучасних ідеологічних течій для розширення публічності політичних партій. Характеризується рівень відкритості та демократизму партійно-ідеологічних концептів як змісту партійної публічно-дискурсивної активності.

Ключові слова: політичні сили, партійно-ідеологічний дискурс, ідеологічне навіювання, публічна сфера політики, політична відкритість.

Постановка проблеми у загальному вигляді

Політологічний науковий пошук стоїть перед необхідністю осмислення рівноцінності публічних політичних виступів ідеологічного змісту та їх значення. В цих умовах треба зважати на дискредитацію ідеологій, класичний зміст яких вже давно не використовується політичними силами. На сучасному етапі політичного розвитку людства відбувається синтез ідеології, а також еклектичне вживання ідеологічних положень різними політичними мовниками. Тому публічна сфера політики – це сфера поліідеологічна. Вона одночасно є і структурою, і середовищем, а також простором, змагальною ареною для презентації ідейних концептів. В такому вигляді вона вступає у співвідношення з політичною системою. Її проявами в політико-системному контексті є публічна політична діяльність, публічні політичні відносини, публічна активність політичних гравців, які змагаються за владу та опікуються самопрезентаціями. У такій ситуації важливого значення набуває не лише зміст політико-ідеологічного повідомлення, але й його форма: діалогічна чи монологічна.

У контексті співвіднесення публічної сфери політики і політичної системи необхідно опрацювати також нетехнологічний зміст публічних політичних виступів. Ідеологічні засади політичної діяльності нерідко відзначаються несистемністю, нелінійністю, неможливістю встановити раціональними засобами відносини між учасниками концептуальних дискусій. Публічна сфера політики у контексті ідеологічних обґрунтувань відзначається надзвичайним динамізмом, постійним оновленням, рухом і зміною її складових частин.

Аналіз публікацій, на які спирається автор

Вітчизняні політологи звертають увагу на проблему відображення партійного життя та ідеологічного дискурсу у публічній сфері політики. Г. Г. Зурабяном зроблений висновок, що визначальна роль у партійній системі України після введення пропорційної виборчої системи належить ідеологічній партії [3]. О. М. Назарчуком досліджений хід організаційної розбудови соціал-демократичних партій, їх громадсько-політична та міжнародна діяльність [4]. М. А. Бойчуком показана роль влади у громадському суспільстві як чинника самоорганізації родового життя людини, а в державі – як інструмента організації соціальних процесів [1]. Л. М. Гарас з'ясовано, що толерантність і діалог є основою взаємодії й інституціонального співробітництва представників різних релігій, а також віруючих і невіруючих громадян [2]. Водночас ідеологічне наповнення сучасної публічної сфери політики потребує більш ретельного опрацювання.

Невирішена раніше частина загальної проблеми. В умовах демократичних

трансформацій багато дослідників констатують неможливість механістичного предметно-об'єктного сприйняття публічної сфери. Поряд з цим публічна сфера має такі риси, як всезагальність, поширеність на весь соціум, і, таким чином, публічну сферу охоплюють як систему, так і її зовнішнє середовище, і взаємовплив між ними.

Метою статті є розкриття особливостей розвитку партійно-ідеологічних концептів сучасності, які впливають на перспективи розбудов публічної сфери політики.

Виклад основного змісту статті

Концепція публічної сфери політики включає компоненти її емпіричного прояву. Велике значення має оцінка індивідуально-групового рівня, включення у публічність, лінгвістичні й психологічні засади публічності, а також публіситі як переходу від суспільно-громадської до політичної публічної сфери. Публіситі як позитивна відомість про суб'єктів публічної сфери є об'єктивною характеристикою, яку в західних публікаціях оцінюють через опитування громадської думки та спостереження.

Компонентами глобального громадянського суспільства на сучасному етапі є діяльність громадських організацій та їх участь у політичних публічних виступах. Також до громадянського суспільства глобального масштабу належать народні, громадські, неурядові організації, які вступають між собою в різні відносини. Ці відносини не завжди можуть бути конструктивними і не завжди спрямовані на досягнення спільної мети. Громадські організації та партії можуть перебувати у конфліктних взаєминах, вступати в ідейну полеміку. Водночас партійне середовище та громадянське суспільство глобального (світового) рівня характеризується низкою параметрів, які в перспективі можуть свідчити про творення нової публічної сфери політики. Такими параметрами є трансформація партійного ідеологічного дискурсу, злиття національних і міжнародних вимог і проблем обговорень, а також інтернаціоналізація вимог щодо публічної політики як простору діяльності громадських організацій.

Трансформація партійного ідеологічного дискурсу проявляється в тому, що міжнародні об'єднання політичних сил дедалі більше здійснюють перегляд своїх ідеологічних позицій і реакцій на процеси економічної і технологічної глобалізації у світі. Зокрема, ліві політичні організації змінюють цільову групу своїх звернень і відповідно до цього перетворюються з рупора глобального пролетаріату на універсальний центр з відстоювання інтересів пригноблених етнічних груп. Також глобальні ідеологічні системи перебувають під тиском змін, які спричинили розпад Радянського Союзу і глобальної соціалістичної системи. (див.

В. Н. Шилов [7]). Відродження лівих ідей відбуваються на основі розробки нової економічної стратегії альтерглобалізму та ідентифікації нових еволюційних соціальних груп. Ними є працівники індустріальних виробництв, маргінальні прошарки у країнах, які розвиваються, бідні селяни Латинської Америки, індіанці та інші етнічні групи Африки та Азії.

Ідеологічна трансформація глобальних лівих у сучасному світі відбувається також в умовах зростання значення телекомунікаційних технологій, основним символічним компонентом ідеологічної системи лівих сил у цьому світі є естетика збройної боротьби. Основним духовним та ідейним лідером радикальних груп вважається Е. Че Гевара, в той час як класики марксизму, а також лідери соціалістичних країн, відходять на другий план. В умовах глобального ідейного синкретизму ідеологічне обличчя глобальних лівих трансформується і спрямовується на всі без винятку соціальні прошарки незалежно від майнового стану.

Праві ідеологічні й консервативні політичні сили в сучасному світі також переживають процес ідейної реконцептуалізації, яка полягає у переорієнтуванні пріоритетів національних етнокультурних цінностей (див. П. Ю. Рахшмир [5]). Незважаючи на ідеологічну універсалізацію глобалізації, етнонаціоналісти і расисти вибудовують свої ідеологічні системи у глобальний розвиток, роблячи своєю аудиторією не окремі етнічні групи, а цілі регіони сучасного світу, якими є глобальний Захід, Європейський Союз, Сполучені Штати Америки і Канада, англо-саксонські держави тощо.

В ідеологічній полеміці з лівими лібералами, соціал-демократами і клерикалами праві націоналістичні сили застосовують публічну маніфестацію етнічно обумовленого насильства, закликають до хрестового походу до глобального Півдня. Вони апелюють до незалежних національних почуттів країн «золотого мільярда».

В умовах швидкого зростання країн, що розвиваються, (насамперед, Індії, Китаю) різноманітні білі націоналізми дедалі більше зміщуються за ідеологічною шкалою до білого расизму і нацизму. Європоцентризм білих націоналізмів ґрунтується на негативних очікуваннях населення розвинених європейських країн та США в умовах глобальних економічних криз та ризиків щодо соціального добробуту, пов'язаних з процесами міграції. В таких умовах ідеологічний дискурс правих зміщується від національно-культурних цінностей, характерних для цього напрямку другої половини ХІХ і всього ХХ століття, до аналізу економічної ситуації й пошуку загроз у глобальному перерозподілі праці (див. Н. С. Скоробогатих [6]). За характером ідеологічні меседжі білих націоналізмів

набувають вигляду монологічного нав'ювання, яке не передбачає діалогу.

Для ідеологічної трансформації глобальної консервативної думки характерна поступова адаптація до стрімких змін у етичних і моральних імперативах людства, пов'язаних з технологізацією, масовізацією суспільства. Для забезпечення популярності своїх доктрин консервативні партії і групи, до яких входять і релігійно-фундаменталістські, християнські угруповання й політичні сили, намагаються обмежити вплив ліберальних ЗМІ, запобігти розширеному тлумаченню індивідуальної свободи. Водночас якщо десятиліття тому консервативна ідеологічна риторика базувалася, насамперед, на цінностях родини, згадуванні старих добрих часів попередніх історичних періодів, то на сучасному етапі консерватори звертаються до проблем європейського способу життя і намагаються запобігти впливу інокультурних, інорелігійних практик на життєдіяльність європейських країн.

Ідеологічні засади соціал-демократичних партій в сучасному світі переживають найбільші перетворення, оскільки індустріальний лад, який став основою для виникнення цієї політичної течії в країнах Європи та Сполучених Штатів, поступово змінюється. Й оскільки економічні гравці дедалі частіше переносять масове трудомістке виробництво до країн третього світу, зменшується соціальна база соціал-демократії. Вимоги справедливості й солідарності, характерні для великих професійних груп ХХ століття, поступаються рівному доступу до ринку праці, соціальної допомоги держави для дрібних підприємців-фрілансерів та інших груп зайнятих. Профспілки, які раніше були потужним підґрунтям соціал-демократичних сил, змушені шукати альтернативні політико-ідеологічні концепти для збереження свого впливу. Таким чином, ідеї державного регулювання економікою поступаються розгортанню приватної ініціативи й захисту інтересів приватних інвесторів. Ідеї перерозподілу національного багатства в рахунок оподаткування заможних поступаються пошуку альтернативних джерел фінансування для соціальних програм. Ідейне підґрунтя соціал-демократичних сил дедалі більше наближається до підтримки укладання консенсусних пактів і договорів з власниками капіталу.

Водночас соціал-демократія разом з прибічниками ліберальних ідей є одним з найбільш відданих прибічників ідеям розширення міжнародної інтеграції і створення наднаціональних структур прямого розподілу національного продукту.

У таких умовах глобальна трансформація ідеологічного дискурсу чітко розпадається на два рівні. На глобальному рівні панують

модифіковані політкоректні ідеологічні системи, які інтегруються в класичні ідеї і складаються з модулів, які можна змінювати відповідно до ситуації і комунікаційних стратегій. На національному рівні ідеологічні позиції залишаються близькими до традиційних, але до тієї міри, до якої організоване кожне окреме суспільство.

В умовах таких змін глобальне громадянське суспільство перебуває перед низкою викликів і сприятливих обставин, які детермінують конфігурацію його розвитку. Ідеологічне різноманіття спричиняє еклектику у політичних поглядах, і тому маніфестація політичних поглядів партійними, громадськими і неурядовими організаціями дедалі більше соціалізується, тобто наближається до буденних потреб населення різних регіонів світу. Насправді громадянським суспільством стає завдяки ідейним позиціям тих громадських організацій, які діють на основі загальнолюдських цінностей (такими є правозахисні організації та екологістські структури). Всі вони спрямовують свої зусилля на перетворення політичного світу на демократичних засадах, оскільки лише гарантований демократичним політичним ладом плюралізм думок забезпечує можливість їх публічного висловлення.

У цьому плані важливим є феномен реакції неурядових організацій на певні події в світі, саме тому формою дослідження активності структур у глобальному вимірі є їх реагування на певні інформаційні приводи й проблеми сучасного світу. Синхронність протестів антиглобалістських організацій проти діяльності «глобального уряду», а також проти політичних акцій супердержав сьогодні стає проявом існування глобальної громадськості.

У той же час перешкодою на шляху розвитку справді глобального інтегрованого рожевого громадянського суспільства є насамперед нерівномірність розвитку громадських структур у різних країнах світу. Переважна більшість правозахисних політико-орієнтованих ідеологічних партій діє у розвинених країнах, а також у близькій периферії Західного світу, якою є, з одного боку, країни Центрально-Східної Європи і частина пострадянського простору, а також Латинська Америка. Відсутність відповідних ресурсів, блокування громадських організацій окремими державами, відсутність доступу до телекомунікацій перешкоджає переростанню громадських мереж в насправді серйозну політичну силу глобального масштабу саме за рівнем представництва. В окремих країнах світу, таких як деякі пострадянські країни Центральної Азії, Білорусь, також африканські і південно-азійські країни, громадська активність на тлі загальної пасивності населення є скоріше виключним явищем.

Квазіавторитарна влада цих держав може апелювати, що ідеологічні партійні організації здійснюють достатній рівень представництва.

Інструменталізація політичних мовленнєвих інтеракцій знаходить свій прояв у практиках політико-ідеологічної маніпуляції. Вказані практики є сукупністю явищ, які є протилежними етико-дискурсивній природі оптимальної (ідеальної) публічної сфери політики. Водночас у більшості маніпулятивних практик, в яких слухачі, отримувачі інформації мають статус об'єктів, які використовуються маніпулятором. Всі дії відбуваються в легітимних межах, тому опис політичної маніпуляції, винятково як деструктивної засади політичної комунікації, вступає в протиріччя з тривалим існуванням подібних практик, починаючи з часів Давньої Греції і Давнього Риму, а також з проблемою свободи вибору, коли, маючи різні інституційні можливості, громадяни підкоряються логіці нав'ювання маніпулятора, не протидіючи їм і не ставлячись до нав'ювань раціонально-критично. Тому партійна політико-ідеологічна маніпуляція завжди є можливістю-опцією публічної сфери політики і усталеною практикою такого сценарію.

Таким чином, маніпуляційні практики в межах партійної політичної комунікації є усталеною системою явищ, які не ставлять під сумнів ймовірність позитивної реалізації проектів оптимізації публічної сфери. В умовах демократичного суспільства засади політичної маніпуляції не мають критичного значення для функціонування етично обґрунтованої публічної сфери, оскільки завжди кожний суб'єкт регулювання може зустріти відповідну протидію в рамках рівнозначних маніпуляційних стратегій. Політико-ідеологічна маніпуляція з боку партій є критичною в умовах пропагандистської діяльності в межах трансформаційного суспільства, коли обмеженість і закритість інформації, а також утиски щодо вільної громадської думки заперечують можливість контраргументів щодо політичних повідомлень.

Висновки

У межах напруженого дослідження співвідношення політичної комунікації і публічної сфери неможливо обійти увагою тему політико-ідеологічної маніпуляції як практики зміни поведінки індивідів, груп та цілих суспільств. У межах маніпуляції демонструється інструментальність підходу до об'єктів впливу, тобто громадян-індивідів, поведінка яких змінюється. Разом з тим, наслідки практики маніпуляції важко побачити, довести, як, наприклад, практику нейролінгвістичного програмування та інших технологічних новацій. У межах оцінки практик політико-ідеологічних маніпуляцій завжди є можливість використання політичними партіями

ціннісних та моралістичних моделей оцінки дій політичних суб'єктів, а також співвідношення проблем мети і засобів. Водночас проблематика політико-ідеологічної маніпуляції виходить за межі чисто етичного аналізу її загального впливу, який у певних джерелах тлумачиться як деструктивний і той, який веде до дисфункції громадської думки. З іншого боку, монологічний політико-ідеологічний виступ є нормальним способом виразу, оскільки у постмодерністському світі поширеною є теза щодо свободи автора та свободи сприйняття. Крім того, підтвердження потребують тези щодо загально-концептуального впливу політико-ідеологічної маніпуляції, яка спричиняє інфляцію цінностей політичного світу, розмивання соціального капіталу та зростання недовіри.

Проблемою розвитку публічної сфери є рекрутування учасників для забезпечення адекватного існування громадськості як повноправного компонента публічної сфери поряд із державою і засобами масової інформації. В умовах домінування технологій розважання та монологічного нав'ювання в інформаційному полі громадяни дедалі більше віддаляються від участі у публічних виступах, а також від політичних публічних дій.

Потреба у кінцевому пункті еволюції публічної сфери політики є важливим аспектом, який розглядається у сучасних дослідженнях. Важливими є імперативи політичної дійсності, які викликають до життя необхідність побудови концептуальної моделі. Такими імперативами є необхідність якнайповнішої інституалізації громадських практик вільного політико-ідеологічного мовлення у контексті якнайповнішої реалізації свободи громадян. Водночас існує вимога ефективності публічної мовленнєвої взаємодії. Прагматичними проблемами суспільства є налагодження ефективної комунікації без перекручень та проблем маніпуляції. Тому оптимізація публічної сфери політики – це нове теоретичне завдання і політична потреба для сучасної України у межах перспективної розробки проблем партійно-ідеологічного дискурсу.

Бібліографічні посилання

1. Бойчук М. А. Влада і громадянське суспільство: механізми взаємодії: Автореф. дис... канд. політ. наук: 23.00.01 [Текст] / М. А. Бойчук ; Нац. пед. ун-т ім. М.П.Драгоманова. – К., 2007. – 20 с.
2. Гарас Л. М. Вплив релігійного фактору на становлення громадянського суспільства : автореф. дис... канд. філософ. наук: 09.00.03 [Текст] / Л.М. Гарас ; Тавр. нац. ун-т ім. В. І. Вернадського. – Сімф., 2007. – 16 с.
3. Зурабян Г. Г. Виборча кампанія Соціалістичної партії України в Криму у

2006 році : автореф. дис... канд. політ. наук: 23.00.02 [Текст] / Г. Г. Зурабян ; Тавр. нац. ун-т ім. В.І.Вернадського. – Сімф., 2007. – 16 с.

4. Назарчук О. М. Відродження та розвиток соціал-демократичного руху в Україні в 90-х рр. ХХ ст. : автореф. дис... канд. іст. наук: 07.00.01 / О. М. Назарчук ; Київ. нац. ун-т ім. Т.Шевченка. – К., 2003. – 15 с.

5. Рахшмир П. Ю. Маргарет Тэтчер и американский консерватизм [Текст] / П. Ю. Рахшмир // Вестник Пермского Университета. – Серия : История. – Вып. № 2-19. – 2012. – С. 61–69.

6. Скоробогатых Н. С. Феномен партии одной нации в контексте политики мультикультурализма в Австралии [Текст] / Наталья Сергеевна Скоробогатых // Юго-Восточная Азия: актуальные проблемы развития. – Вып. № 16 / 2011. – С. 226–240.

7. Шилов В. Н. Перспективы социализма как социальной демократии [Текст] / В. Н. Шилов // Научные ведомости Белгородского Государственного Университета. – Серия : История. Политология. Экономика. Информатика. – Вып. № 11. – Т. 9. – 2009. – С. 213–222.

Третьяк О. А. Партийно-идеологические основы публичной сферы политики: отстаивание позиций или монологическое внушение?

Изучаются особенности развития партийно-идеологических концептов современности, которые влияют на перспективы развития публичной сферы политики. Оценено значение основных современных идеологических течений для расширения публичности политических партий. Характеризуется уровень открытости и демократизма партийно-идеологических концептов как содержания партийной публично-дискурсивной активности.

Ключевые слова: политические силы, партийно-идеологический дискурс, идеологическое внушение, публичная сфера политики, политическая открытость.

Tretyak O. Party and ideological foundations of public sphere of politics: defending positions or monologue suggestions?

Peculiarities of the party and ideological concepts of contemporary time, affecting the prospects for the development of public sphere of politics were studied. the meaning of modern ideological movements for expanding of political parties' publicity were reviewed. the level of the openness and democratism of party and ideological concepts as the content of party public discourse activity were characterized.

Keywords: political parties, party-ideological discourse, ideological suggestion, public policy areas, political openness.

Надійшла до редколегії: 21.02.2014 р.